

NATURA 2000-GEBIED: 038 RIJNTAKKEN
VERSLAG VELDBEZOEK DD. 1 JUNI 2021

Aanwezig namens Provincie:

Aanwezig namens Terreinbeheerder:

Overige aanwezigen:

Datum bezoek:

1 juni 2021

Vanwege de Corona-maatregelen is het aantal deelnemers aan het veldbezoek beperkt gehouden.

Doel

Het doel van het bezoek is na te gaan of de (stikstofgevoelige) habitattypen in Natura 2000-gebied Rijntakken zich ontwikkelen volgens verwachting, zoals is beschreven in het Beheerplan Natura 20000 Rijntakken en de daarvan onderdeel uitmakende gebiedsanalyse voor dit gebied. Dit in het licht van de voorgenomen maatregelen en het te verwachten effect op omvang en kwaliteit van de habitattypen. Het veldbezoek beperkt zich daarbij tot zichtbare ontwikkelingen en vormt een aanvulling op de overige monitoring die in het gebied plaatsvindt. Als voorbereiding op het veldbezoek is het beheerplan en de daarin opgenomen gebiedsanalyse en het verslag van het veldbezoek van 2020 bestudeerd en is de beheerders gevraagd naar eerder waargenomen signalen uit het veld.

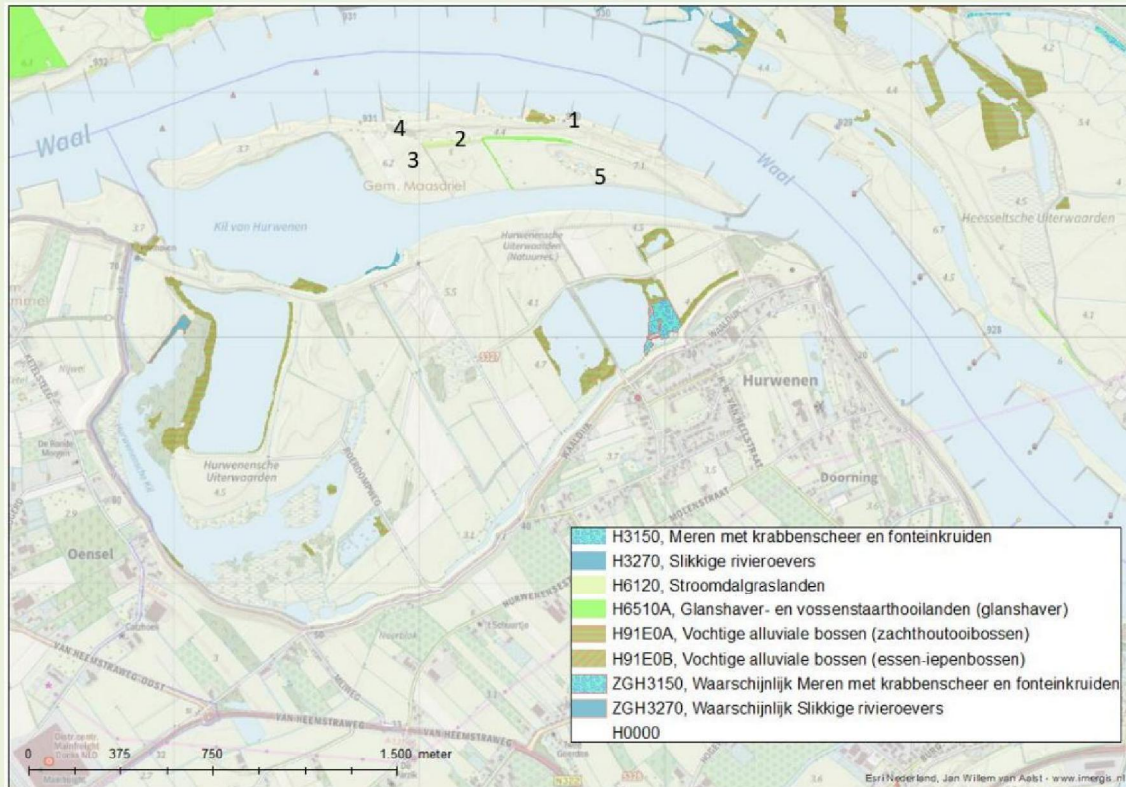
Bezochte gebieden en habitattypen

Doordat Rijntakken een groot Natura 2000-gebied is, is het niet mogelijk om alle locaties met stikstofgevoelige habitattypen jaarlijks te bezoeken. Dit jaar is ervoor gekozen om aandacht te besteden aan de habitattypen H6510A Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (glanshaver) en H6120 Stroomdalgraslanden in de gebieden:

- A. Hurwenense Uiterwaard
- B. Rijswaard, onderdeel van Landgoed Waardenburg en Neerijnen

De locaties die binnen deze gebieden bezocht en besproken zijn staan met nummers weergegeven in figuren 1 en 2.

A. Hurwenense Uiterwaard

Figuur 1: Bezochte locaties in de Hurwenense Uiterwaard

Algemeen

Het natuurgebied Hurwenense Uiterwaard is in 2013/2014 heringericht, ten behoeve van zowel natuur als landbouw. In de huidige vorm bestaat het gebied ongeveer voor de helft uit percelen die in agrarisch gebruik zijn en voor de helft uit natuur. Voor de landbouwpercelen bestaat de ambitie om over te schakelen naar natuurinclusieve landbouw (geen Natura 2000-maatregel), hier zijn gebiedsprocessen voor gaanden. Het natuurgebied bestaat uit een laag-dynamisch terreindeel in het zuidwesten en een hoog-dynamisch terreindeel in het noorden en oosten, gescheiden door een zomerkade. In het laag-dynamische deel komen o.a. waardevolle zachthoutoibossen (H91E0A; figuur 1) en rietmoerassen voor en waterpartijen met een broedkolonie zwarte sterns (Kil van Hurwenen). Dit veldbezoek is gericht op het schiereiland in het hoog-dynamische deel, dat ontstaan is door de aanleg van een meestromende nevengeul.

Op het schiereiland bevinden zich twee stikstofgevoelige habitattypen: H6510A Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (glanshaver) en H6120 Stroomdalgraslanden. Op de T0-habitattypenkaart (figuur 1) betreffen dit smalle, lintvormige terreindelen van betrekkelijk klein oppervlak. Voor beide habitattypen is uitbreiding voorzien in het Beheerplan Natura 2000 Rijntakken.

De natuurpercelen op het schiereiland ten noorden van de nevengeul zijn voor een groot deel in eigendom van het Rijksvastgoedbedrijf, beheerd door Rijkswaterstaat, en voor een kleiner deel van Staatsbosbeheer.

Actueel beheer

In het Beheerplan Natura 2000 Rijntakken is de opgave voor uitbreiding en kwaliteitsverbetering van de habitattypen H6510A Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (glanshaver) en H6120 Stroomdalgraslanden in de Rijntakken beschreven. Deze opgave is in het Natuurbeheerplan 2021 van de provincie Gelderland opgenomen. In dit plan is aangegeven op welke percelen terreinbeheerders subsidie kunnen krijgen voor de realisering van de provinciale natuurdoelen. De Natuurbeheerplankaart onderscheidt in het bezochte gebied

de beheertypen N12.03 Glanshaverhooiland en N11.01 Droog schraalgrasland. Dit laatste beheertype betreft in dit gebied Stroomdalgrasland en verwante vegetatietypen.

De provincie constateert dat het gewenste beheer van de graslandhabitattypen zoals in 2018 vastgelegd is in het Beheerplan Natura 2000 Rijntakken en uitgewerkt in het Natuurbeheerplan 2021 van de Provincie Gelderland nog niet (volledig) is geïmplementeerd. Zo dient N12.03 Glanshaverhooiland gehooïd te worden, maar op een deel van de percelen dat als dit beheertype in het Natuurbeheerplan staat aangegeven wordt momenteel verlengde seizoensbegrazing met runderen toegepast. De als N11.01 Droog schraalgrasland aangegeven percelen worden eveneens begraasd. Aanvullende maatregelen om de frequent aanwezige te ruige plekken terug te dringen is echter noodzakelijk voor de ontwikkeling en kwaliteitsverbetering van het habitattype H6120 Stroomdalgraslanden.

De provincie zal de voortgang van de implementatie van het (ontwikkel)beheer van de graslandhabitattypen voor de gehele Rijntakken bespreken met Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer (actie Provincie Gelderland).

Het begrazingsbeheer op het schiereiland wordt uitgevoerd door pachters die zijn aangesloten bij de agrarisch natuurvereniging Capreton. De Capreton voert dit beheer uit in gezamenlijke opdracht van Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer. Er is bewust niet gekozen voor jaarrondbegrazing (in het kader van 'rewilding'), om goed te kunnen sturen in de vegetatieontwikkeling. Op terrein van Staatsbosbeheer zijn enkele taluds met bloemrijke vegetaties uitgerasterd. Deze worden gehooïd in plaats van begraasd, al dan niet met nabeweiding.

Recent hebben Provincie Gelderland en Rijkswaterstaat een samenwerkingsovereenkomst gesloten voor beheer van natuur op rijksgronden, waaronder ook de gronden in de Hurwenense Uiterwaard. Dat betekent dat Rijkswaterstaat vanaf 2022 kan starten met het in het Beheerplan Natura 2000 Rijntakken aangegeven ontwikkelbeheer (waar nodig) en het instandhoudingsbeheer van het Glanshaverhooiland en Stroomdalgrasland. Momenteel loopt er bij Rijkswaterstaat een aanbestedingsprocedure voor een nieuwe verpachting van haar gronden. In de nieuwe pachtovereenkomst(en) zal het voor de Natura 2000-habitattypen gewenste beheer vorm moeten krijgen (Actie: Rijkswaterstaat). Staatsbosbeheer bekijkt vervolgens of zij eveneens afspraken kan maken met dezelfde nieuwe pachter(s), voor het beheer van de percelen van Staatsbosbeheer. Dit hangt er mede vanaf of de opdrachtformulering van Rijkswaterstaat voldoende uitzicht biedt op het doelbereik van Staatsbosbeheer. Desgewenst denkt Staatsbosbeheer mee over die opdrachtformulering.

Bevindingen per bezochte locaties

Locatie 1 betreft een mogelijke uitbreidingslocatie voor H6120 Stroomdalgraslanden. De huidige vegetatie laat die potentie duidelijk zien, maar is nu te productief en te ruig. Er groeit veel grote brandnetel en kruisdistel is op veel plekken vlakdekkend aanwezig. De zomerbegrazing zou hier intensiever moeten, maar wordt nu waarschijnlijk geremd door de hoge dichtheid kruisdistel en door het productieve aangrenzende grasland dat tot dezelfde begrazingseenheid behoort, maar veel lager ligt. Het advies is om verruiging van de vegetatie op deze locatie, maar ook elders op het schiereiland, terug te dringen door aanvullend op de begrazing ruige delen te maaien. Jaarlijks zullen nut en noodzaak en de precieze locaties voor dit beheer bepaald moeten worden. Voorlopig wordt ervan uitgegaan dat dit aanvullende maatwerkbeheer gedurende vijf jaar noodzakelijk is. Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer gaan dit gezamenlijk oppakken. Rijkswaterstaat zorgt ervoor dat deze maatregel als ontwikkelbeheer wordt opgenomen in de nieuw te maken pachtafspraken (Actie: Rijkswaterstaat in samenspraak met Staatsbosbeheer).

Iets verder van de rivier staat een oude meidoornhaag met populieren, die zich in potentie tot habitattype H91F0 Droge hardhoutoibossen (H91F0) zou kunnen ontwikkelen. Wanneer voor deze ontwikkeling gekozen zou worden is afstemming met Rijkswaterstaat nodig in verband met hoogwaterveiligheidseisen.

Locatie 2 betreft een zone die op de T0-habitattypenkaart staat als H6120 Stroomdalgraslanden. Het betreft nu een mooi ontwikkelde, maar smalle strook bloemrijke vegetatie op een talud met zowel soorten die kenmerkend zijn voor Stroomdalgrasland als soorten die (ook) kenmerkend zijn voor Glanshaverhooiland. Voorbeelden daarvan zijn kruisdistel, sikkellaver, veldsalie, wede, geel walstro, geoorde zuring, beemdkruid, gele (en/of oosterse) morgenster, gewone margriet, grote ratelaar en knoopkruid. Op deze locatie wordt klaarblijkelijk gehooid en niet (alleen) begraaasd. Het huidige beheer dient te worden voortgezet. Het perceel ten zuiden van locatie 2 heeft de mogelijkheid om zich tot soortenrijk Glanshaverhooiland te ontwikkelen, dus uitbreiding van het hooilandbeheer leidt potentieel tot een flinke uitbreiding van het areaal H6510A Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (glanshaver). In het Natuurbeheerplan 2021 is dit zuidelijk gelegen perceel opgenomen als beheertype N12.03 Glanshaverhooiland. Deze aanduiding past dus bij de beschreven potentiële ontwikkeling.

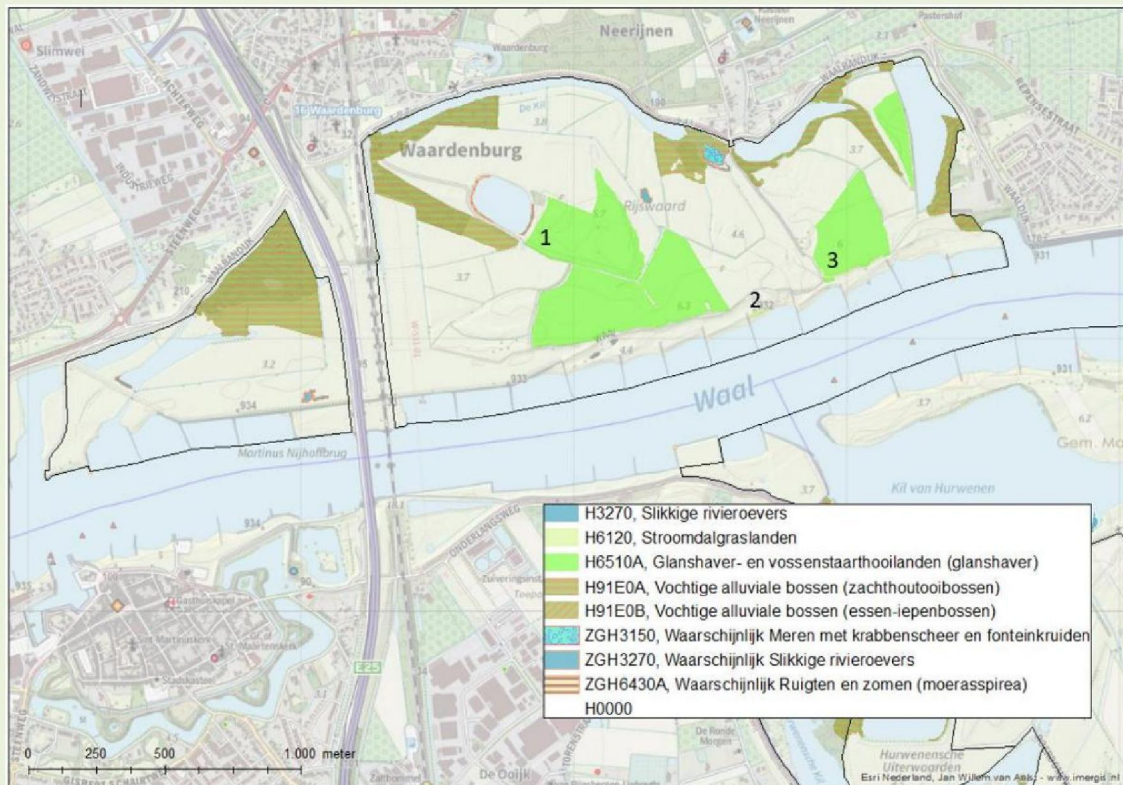
Locatie 3 betreft een perceel waar 'bodemtransplantatie' heeft plaatsgevonden (zuidelijke deel): de top laag die vrijkwam bij het uitgraven van de nevengeul is hier opgebracht. Het noordelijke deel van dit perceel is geënt met maaisel van een nabijgelegen goed ontwikkeld Glanshaverhooiland. De vegetatie is wat productiever dan op locatie 2, maar desalniettemin heel kruidenrijk, met kleine ratelaar als opvallende soort. De bodemtransplantatie heeft een gewenst resultaat opgeleverd. Het huidige hooilandbeheer leidt tot de gewenste ontwikkeling. Door consequent hooilandbeheer toe te blijven passen kan de vegetatie nog soortenrijker worden.

Locatie 4 lijkt zich te kunnen ontwikkelen naar Stroomdalgrasland door intensievere begrazing toe te passen. De verwachting vooraf was dat het al beter ontwikkeld en minder verruigd zou zijn. Om dat voor elkaar te krijgen zal echter compartimentering met rasters nodig zijn, zodat grazers 'gedwongen' worden om ook in dit minder aantrekkelijke terreindeel te grazen. Gericht maaien van ruigtes op de oeverwal kan ook een goede optie zijn, net als op locatie 1.

Locatie 5 betreft de noordoever van de meestromende nevengeul. De dynamiek van het stromende water heeft hier gezorgd voor zandige en plaatselijk afkalvende oevers. In dit kalkrijke pionierhabitat groeien nu soorten die kenmerkend zijn voor Stroomdalgrasland, zoals wit en zacht vetkruid, sikkellaver, brede ereprijs, viltig kruiskruid en wat hoger op de oever het zeldzame kluwenklokje. Op de beheertypekaart van het Natuurbeheerplan 2021 staat de noordoever aangemerkt als N12.03 Glanshaverhooiland, maar op de hogere delen zou N11.01 Droog schraalgrasland (in dit geval Stroomdalgrasland) beter passen. Mogelijk is dit een relatief omvangrijke uitbreidingslocatie voor habitatype H6120 Stroomdalgrasland, maar daarvoor moet de ontwikkeling op langere termijn worden afgewacht.

B. Rijswaard, Landgoed Waardenburg en Neerijnen

Figuur 2: Bezochte locaties in de Rijswaard

Algemeen

De Rijswaard is sinds 1973 in eigendom van Geldersch Landschap en Kasteelen (GLK). In de koopovereenkomst is destijds vastgelegd dat in de uiterwaard niet gegraven mag worden. De aanleg van nieuwe nevengeulen zijn daarom bijvoorbeeld geen optie in dit gebied, wat er mede toe geleid heeft dat het bijzondere reliëf (kronkelwaarden) behouden is gebleven. Toch is er het nodige gebeurd in het gebied. In 2013 is vanuit Programma Stroomlijn van Rijkswaterstaat de hoeveelheid houtige begroeiing in de uiterwaard teruggebracht. De meidoornhagen in de stroombaan konden gelukkig behouden blijven, maar zijn teruggezet naar een hoogte van 1,20 tot 1,50 m. Buiten de stroombaan van de rivier konden echter nieuwe meidoornhagen worden aangelegd. Een kleine hoeveelheid Zachthoutoibos moest worden verwijderd, maar dat wordt op een andere plek gecompenseerd. Dat lukt niet goed via natuurlijke verjonging, daarom worden in 2022 wilgen aangeplant.

Dit veldbezoek is gericht op de graslanden. Op de TO-habitattypenkaart staat een aanzienlijk oppervlak H6510A Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (glanshaver) aangegeven en een klein stukje H6120 Stroomdalgraslanden (figuur 2). In het Natuurbeheerplan 2021 staan deze percelen aangegeven als N12.01 Bloemendijk, N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland en N12.03 Glanshaverhooiland. GLK streeft ernaar om een deel van de N12.02 Kruiden- en faunarijke graslanden door te ontwikkelen naar N12.03 Glanshaverhooiland, maar dat heeft tijd nodig.

Actueel beheer

Het graslandbeheer vindt deels plaats onder reguliere pacht en deels onder liberale pacht. In de liberale pachtcontracten wordt meestal overeengekomen dat er één, meestal twee keer per jaar gehooid wordt, waarbij de eerste maaidatum na 15 juni moet liggen. Ook wordt er soms nabeweid. Uitgangspunt is dat er niet bemest wordt, tenzij bemonstering van de bodemkwaliteit uitwijst dat enige toevoeging van vaste mest gewenst is. Voor de graslanden onder reguliere pacht gelden deze voorwaarden niet.

Een van de liberale pachters is het bedrijf Biodivers, dat de graslanden gebruikt voor het produceren van zaden van inheemse kruiden.

Locatie 1 betreft de percelen die op de T0-habitattypenkaart staan als H6510A Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (glanshaver). De vegetatie bestaat inderdaad uit prima ontwikkeld Glanshaverhooiland, met productievere en schralere delen. Het wordt twee keer per jaar gehooit, voor een belangrijk deel door Biodivers, en in sommige jaren ook nabeweid. De omvang van een aaneengesloten hooilandcomplex met deze kwaliteit is indrukwekkend. De hoge dichtheid karweivarkenskervel is opvallend. Glanshaver, groot streepzaad en gewone berenklauw zijn aspectbepalend, maar we zien ook soorten als grote ratelaar, goudhaver en kleine bevernel.

Locatie 2 ligt direct aan de Waal. Hier staat een klein stukje H6120 Stroomdalgraslanden aangegeven op de T0-habitattypenkaart, maar de vegetatie vertoont over een grotere lengte kenmerken van dit habitatype. Deze zone wordt enkel beweide. We zien een bijna vlakdekkende vegetatie van sikkellaver (kensoort) en kruisdistel en enkele andere kenmerkende soorten: brede ereprijs (kensoort), geoorde zuring en goudhaver. Verder is de vegetatie niet erg soortenrijk, maar er lijkt niks 'mis' te zijn. Andere bijzondere soorten van Stroomdalgrasland kunnen nog verwacht worden, want bronpopulaties zijn niet ver weg. De oeverstrook van deze locatie is eigendom van het Rijksvastgoedbedrijf, maar tot nu toe beheert GLK ook dit deel van de locatie. Hierover zijn geen formele afspraken gemaakt. Het toekomstige beheer van de oeverstrook is onderdeel van de lopende aanbesteding van het beheer door Rijkswaterstaat.

Locatie 3 betreft weer H6510A Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (glanshaver). We staan stil bij de belangrijkste groeiplaats van veldsalie in het terrein. Deze soort wordt bij de maaironde in juni ontzien door een raster te plaatsen. Afgelopen jaren bleef de populatie stabiel, maar nu zien we voor het eerst ook veel jonge planten. De soort breidt zich nu dus uit, een mooi resultaat. Na het maaien wordt dit perceel begraasd door schapen. Dat gebeurt niet veel in de uiterwaarden, maar het resultaat is naar tevredenheid.

Conclusies en afspraken

Conclusies Hurwenense Uiterwaard:

In de Hurwenense Uiterwaarden (schiereiland ten noorden van nevengeul) ontwikkelt het habitatype H6510A Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (glanshaver) zich deels wel en deels nog niet zoals beschreven in de gebiedsanalyse voor de Rijntakken. Dit komt omdat het gewenste beheer van de grasland-habitattypen zoals in 2018 vastgelegd is in het Beheerplan Natura 2000 Rijntakken en uitgewerkt in het Natuurbeheerplan 2021 van de Provincie Gelderland nog niet (volledig) is geïmplementeerd. Zo dient N12.03 Glanshaverhooiland gehooit te worden, maar op een deel van de percelen dat als dit beheertype in het Natuurbeheerplan staat aangegeven gebeurt dat momenteel niet.

De locatie die op de T0-habitattypenkaart staat aangegeven als H6120 Stroomdalgraslanden heeft zowel kenmerken van Stroomdalgrasland als van Glanshaverhooiland. Voor het opstellen van de T1-habitattypenkaart zal op basis van een vegetatiekartering moeten worden vastgesteld hoe de grenzen tussen beide habitattypen inmiddels lopen. Op de hogere delen van noordoever van de nevengeul lijkt zich nieuw Stroomdalgrasland te ontwikkelen.

Afspraken Hurwenense Uiterwaard:

- Rijkswaterstaat zorgt ervoor dat de benodigde maatregelen voor ontwikkel- en instandhoudingsbeheer van Glanshaverhooiland en Stroomdalgrasland worden opgenomen in de nieuw af te sluiten pachtcontracten. Dit gebeurt in afstemming met Staatsbosbeheer. Onderdeel van het ontwikkelbeheer is gedurende vijf jaar aanvullend maaien van verruigde delen op bestaande en potentiële uitbreidingslocaties van Stroomdalgrasland. Jaarlijks worden nut en noodzaak en de precieze locaties voor dit beheer bepaald.

Conclusies Rijswaard, Landgoed Waardenburg en Neerijnen:

In de Rijswaard ontwikkelen de habitattypen H6510A Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (glanshaver) en H6120 Stroomdalgraslanden zich zoals beschreven in het Beheerplan Natura 20000 Rijntakken en de

daartoe behorende gebiedsanalyse. Stroomdalgrasland is direct langs de Waal mogelijk al in groter oppervlak aanwezig dan staat aangegeven op de TO-habitattypenkaart.

Openstaande actiepunten uit voorgaande jaren en stand van zaken n.a.v. veldbezoek 2021

Actiepunten uit verslag 2020, Cortenoever:

- De provincie zoekt uit of en welke maatregelen moeten worden genomen met betrekking tot het habitatverlies van het type Stroomdalgrasland in het particuliere perceel op locatie 5. Staatsbosbeheer gaat met de provincie in overleg over wat er extra nodig is om maatregel M13 extra maaien en beweiden op een goede manier uit te kunnen voeren.
2021: De handhaver van de provincie is in contact geweest met de eigenaar, die zijn beheer gaat aanpassen. De actie is daarmee afgerond.
- Staatsbosbeheer maakt afspraken met de provincie om maatregel M13 (aanvullend maaibeheer) ook toe te kunnen passen op locatie 2.
2021: Niet bekend of dit is gebeurd. Staatsbosbeheer zoekt dit uit, actie blijft staan.
- Staatsbosbeheer: Op locatie 3: Begrazing aanpassen naar hooien. Staatsbosbeheer komt met voorstel voor de uitvoering van het ontwikkelbeheer voor het habitat-type H6430C.
2021: Niet bekend of dit is gebeurd. Staatsbosbeheer zoekt dit uit, actie blijft staan.

Algemene aandachtspunten uit eerdere jaren die nog open staan:

- Een belangrijk knelpunt voor uitvoering van het aanvullend maaibeheer (M13) is dat er onduidelijkheid is over wie (Staatsbosbeheer of Rijkswaterstaat) verantwoordelijk is voor het beheer van de nabij de rivieroever gelegen delen van de uiterwaard. Dit is ook een knelpunt voor uitvoering van regulier beheer. Dit knelpunt speelt in het gehele Natura 2000-gebied Rijntakken.
2021: Provincie Gelderland en Rijkswaterstaat hebben in het najaar van 2020 een samenwerkingsovereenkomst getekend waarin beheervergoedingen overeen zijn gekomen. Het is nu zaak voor Rijkswaterstaat om de gewenste beheermaatregelen (zowel ontwikkelbeheer als instandhoudingsbeheer) te borgen in de te maken pachtovereenkomsten. Dit dient in goed overleg te gebeuren met aangrenzende terreinbeherende organisaties, waaronder Staatsbosbeheer.
- In de grootschalig door integrale begrazing beheerde gebieden kan verruiging van stroomdalgrasland optreden. Deze verruiging lijkt door onvoldoende begrazing in de hand te worden gewerkt. Het is nodig om de vinger aan de pols te houden.
2021: We constateren dat dit knelpunt jaarlijks blijft terugkeren en nog niet is opgelost. Afspraak: Provincie Gelderland neemt initiatief om hierover nadere afspraken te maken met Staatsbosbeheer en Rijkswaterstaat.

Planning 2022

Voor het veldbezoek in 2022 zijn de volgende suggesties voor te bezoeken terreinen gedaan:

- Hoenwaard, langs de IJssel bij Hattem. Hier kan o.a. aandacht worden besteed aan het thema 'overstromingsvlakten en ooibossen'. Wellicht te combineren met terreinen aan de andere kant van de IJssel, in Provincie Overijssel.
- Heesseltsche Uiterwaarden. Hier vindt jaarrondbegrazing plaats in het kader van 'rewilding'.